

НАУКОВО-ПРАВОВИЙ ВИСНОВОК ЩОДО ТЛУМАЧЕННЯ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

I. Зміст запиту

До кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка звернувся партнер Адвокатського об'єднання «Адвокатська контора «Скляренко та партнери», адвокат Сидоренко А. О. з проханням надати науково-правовий висновок щодо тлумачення окремих положень Кримінального процесуального кодексу України з наданням відповідей на такі запитання:

1. Чи відповідає вимогам КПК України направлення слідчим повідомлення про підозру особи у вчиненні кримінального правопорушення засобами поштового зв'язку. Якщо вказаний спосіб відповідає вимогам Закону, то з якого саме моменту особа набуває статусу підозрюваного у кримінальному провадженні: з моменту направлення їй повідомлення про підозру засобами поштового зв'язку, чи з моменту фактичного вручення поштового відправлення з повідомленням про підозру?

2. Чи змінюється процесуальний статус особи у кримінальному провадженні, якщо повідомлення про підозру було направлено їй засобами поштового зв'язку, але не було вручене адресату та повернуто відправнику у зв'язку з закінченням строку зберігання на поштовому відділенні або відмовою адресата від його отримання?

3. Чи може особа набути статусу підозрюваного, у разі направлення їй слідчим повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення:

– електронною поштою;

– факсимільним зв'язком;
– повідомлення по телефону;
– повідомлення телеграмою?
– Чи відповідає вимогам КПК України вручення повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення:

– під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає;

– житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи;

– адміністрації за місцем роботи особи?

4. Чи відповідає вимогам КПК України накладення арешту на майно підозрюваного з метою забезпечення можливого цивільного позову, якщо на момент накладення арешту такого позову фактично не заявлено?

5. Чи має право сторона обвинувачення звернутися до суду з клопотанням про накладення арешту на майно з метою забезпечення цивільного позову, якщо така сторона не є цивільним позивачем у даному провадженні?

II. Юридичні підстави щодо надання науково-правового висновку:

– звернення партнера Адвокатського об'єднання «Адвокатська контора «Скляренко та партнери», адвоката Сидоренко А. О. від 19.08.2014 р.;

– Статут КНУ ім. Т. Шевченка (в частині повноважень на підготовку науково-правового висновку);

– Закон України «Про наукову та науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 року № 51/95-ВР;

– Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2004 року № 12 «Про проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право проведення наукової та науково-технічної експертизи», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 26 січня 2004 року за № 110/8709;

– Перелік платних послуг, які можуть надаватися бюджетними науковими установами, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 року № 1180.

III. В процесі підготовки науково-правового висновку вивчалися такі законодавчі акти та інші джерела:

– Конституція України.
– Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (далі по тексту – КПК України).

– Узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р., опубліковане в газеті «Закон і Бізнес» № 14 за 05.04.2014 р. та № 15 за 12.04.2014 р.

– Практика Європейського Суду з прав людини.

– Наукові джерела з питань дослідження.

IV. Опис проведеного дослідження

Підготовка науково-правового висновку полягає у здійсненні дослідження, аналізу та доктринального тлумачення положень нормативних актів чинного законодавства України для науково-правового обґрунтування окремих питань правильного застосування окремих положень КПК України щодо повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення та застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Запитання, поставлені замовником, умовно можна розділити на дві групи: 1) щодо порядку повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального право-

порушення; 2) щодо накладення арешту на майно підозрюваного з метою забезпечення цивільного позову.

1. Щодо порядку повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення

Згідно з частиною 1 статті 42 КПК України підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 цього Кодексу, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

Частиною 1 статті 276 КПК України встановлено, що повідомлення про підозру здійснюється в порядку, передбаченому статтею 278 цього Кодексу.

У свою чергу, згідно з частиною 1 статті 278 КПК України письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.

Частиною 3 статті 111 КПК України передбачено, що повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених цим Кодексом, у порядку, передбаченому главою 11 цього Кодексу, за винятком положень щодо змісту повідомлення та наслідків неприбуття особи.

Вказана вище глава Кодексу має назву «Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід». За правилами частини 1 статті 135 КПК України особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом (1) вручення повістки про виклик, (2) надіслання її поштою, (3) електронною поштою чи (4) факсимільним зв'язком, здійснення виклику (5) по телефону або (6) телеграмою. Згідно частини 2 наведеної статті Кодексу у разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй (7) вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, (8) житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або (9) адміністрації за місцем її роботи.

Згідно частини 6 статті 135 КПК України повістка про виклик вручається

особі (а) працівником органу зв'язку, (б) працівником правоохоронного органу, (в) слідчим, (г) прокурором, а також (д) секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду.

Таким чином, на випадок неможливості безпосереднього вручення слідчим повідомлення про підозру особі в день його складання, КПК України містить низку бланкетних норм, які зрештою відсилають до загального порядку, встановленого для виклику слідчим, прокурором, судового виклику у кримінальному провадженні. **Такий порядок виклику не вимагає обов'язкового вручення повідомлень персонально особі, щодо якої воно складене.**

У свою чергу, автори Науково-практичного коментаря до КПК України, розкриваючи зміст статті 278 Кодексу, вказують на таке: «... слід особливо наголосити, що вручення повідомлення про підозру повинно здійснюватись прокурором, слідчим або іншою уповноваженою особою **безпосередньо** (виділено Авт.), оскільки правова норма передбачає саме *вручення*, а не передачу. Систематичне й буквальне тлумачення цих норм свідчить, що у спосіб, передбачений главою 11 КПК, здійснюється не вручення повідомлення про підозру особі, якій в даний момент не можливо зробити таке вручення, а виклик для слідчого чи прокурора для вручення повідомлення шляхом надання повістки про виклик, надсилання її поштою, електронною поштою... Такий порядок виклику слід вважати загальним. Водночас, досить часто виникають ситуації, коли запідозрена особа на виклики не з'являється без поважних причин, навмисно уникає одержання повідомлення про підозру та унеможливає проведення багатьох слідчих дій, які вимагають участі підозрюваного. В цьому разі до такої особи не може бути застосовано привід, тобто примусове супроводження до місця її виклику, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 140 КПК привід може бути застосований до підозрюваного, обвинуваченого або свідка, а ця особа

ще не набула офіційного статусу підозрюваного (ч. 1 ст. 42 КПК) і не є ні свідком, ні обвинуваченим. Єдино правильним у такій ситуації є обрання стосовно підозрюваної особи, котра ухиляється від явки, на підставі ухвали слідчого судді тимчасового запобіжного заходу у вигляді затримання (ч. 2 ст. 176 КПК), оскільки така особа переховується від органів досудового розслідування, перешкоджає кримінальному провадженню (п.п. 1 і 4 ч. 1 ст. 177 КПК)¹».

Водночас, з таким підходом навряд можна погодитися повністю. Відповідно до частини 2 статті 176 КПК затримання особи застосовується *з підстав та в порядку*, визначеному КПК України, тобто у відповідності до норм § 2 глави 18 (при затриманні особи без ухвали слідчого судді, суду) та статей 187–192 КПК України (при затриманні підозрюваного на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу). Таким чином, порядку затримання особи на підставі ухвали слідчого судді без набуття нею процесуального статусу підозрюваного КПК України не передбачено.

При цьому, у відповідності до статей 280–281 КПК України у розшук можна оголосити лише підозрюваного. Таким чином, без визначення порядку повідомлення особі про підозру, у випадках неможливості безпосереднього його вручення фактично неможливо оголосити розшук.

В цьому контексті також слід врахувати роз'яснення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, який в Узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. роз'яснив: *«щодо осіб, які не є підозрюваними (яким у порядку, передбаченому ст. ст. 276–279 КПК, повідомлено про підозру, або яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення), обвинуваченими (особа,*

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – С. 608–609.

обвинувальний акт щодо якої передано до суду в порядку, передбаченому ст. 291 КПК) або особами, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, не може бути прийнято ухвалу про арешт майна. Враховуючи наведене, навіть якщо у слідчого судді є достатні підстави вважати, що певною особою було вчинено кримінальне правопорушення, він не має повноважень накладати арешт на майно особи, яка не є підозрюваним».

Таким чином, безпідставні висновки сторони обвинувачення та суду про набуття особою статусу підозрюваного можуть стати однією з причин незаконного обмеження її прав та законних інтересів, як-от – накладення арешту на майно особи без визначеного процесуального статусу як на майно «підозрюваного».

На думку авторів цього висновку, на поставлені замовником запитання слід відповісти таким чином:

(1) Чи відповідає вимогам КПК України направлення слідчим повідомлення про підозру особи у вчиненні кримінального правопорушення засобами поштового зв'язку. Якщо вказаний спосіб відповідає вимогам Закону, то з якого саме моменту особа набуває статусу підозрюваного у кримінальному провадженні: з моменту направлення їй повідомлення про підозру засобами поштового зв'язку, чи з моменту фактичного вручення поштового відправлення з повідомленням про підозру?

Направлення слідчим повідомлення про підозру особи у вчиненні кримінального правопорушення засобами поштового зв'язку відповідає вимогам КПК, при цьому особа набуває статусу підозрюваного з моменту фактичного вручення їй поштового відправлення з повідомленням про підозру.

(2) Чи змінюється процесуальний статус особи у кримінальному провадженні, якщо повідомлення про підозру було направлено їй засобами поштового зв'язку,

але не було вручене адресату та повернуте відправнику у зв'язку з закінченням строку зберігання на поштовому відділенні або відмовою адресата від його отримання?

Процесуальний статус особи у кримінальному провадженні, якщо повідомлення про підозру було направлено їй засобами поштового зв'язку, але не було вручене адресату та повернуте відправнику у зв'язку з закінченням строку зберігання на поштовому відділенні або відмовою адресата від його отримання, не змінюється. Адже фактично повідомлення про підозру не було вручено, особа не була ознайомлена з його змістом, а також правами та обов'язками підозрюваного.

(3) Чи може особа набути статусу підозрюваного, у разі направлення їй слідчим повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення електронною поштою, факсимільним зв'язком, повідомлення по телефону, повідомлення телеграмою?

Враховуючи роль та значення повідомлення особі про підозру як процесуальної дії, здійснення такого повідомлення може вважатися належним лише у тому разі, якщо спосіб повідомлення дозволяє зафіксувати на матеріальних носіях інформації дотримання слідчим/прокурором змісту повідомлення (стаття 277 КПК України), встановити особу, яка отримала повідомлення, пересвідчитися у повноті роз'яснення прав та обов'язків підозрюваного. Зважаючи на це, особа не може набувати статусу підозрюваного, у разі направлення їй слідчим повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення: електронною поштою, факсимільним зв'язком, по телефону, повідомлення телеграмою.

(4) Чи відповідає вимогам КПК України вручення повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає; житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи; адміністрації за місцем роботи особи?

Вручення письмового повідомлення про підозру через інших осіб (дорослі члени сім'ї особи, представники ЖЕО за місцем проживання особи, а також адміністрації за місцем роботи особи) не відповідає вимогам КПК.

2. Щодо накладення арешту на майно підозрюваного з метою забезпечення цивільного позову

Частиною 3 статті 170 КПК України передбачено, що арешт може бути накладено (серед іншого) на гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді, які перебувають у власності у підозрюваного, з метою забезпечення можливої конфіскації майна, спеціальної конфіскації або цивільного позову.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ в Узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. зазначив, що не встановлення розміру шкоди та питання щодо наявності цивільного позову, та співрозмірність обмеження права власності є одними з найбільш поширених причин скасування ухвал слідчих суддів про накладення арешту на майно апеляційними судами.

Однак, на практиці, слідчі судді, з якими часто погоджуються і суди апеляційної інстанції, продовжують практику задоволення клопотань сторони обвинувачення про накладення арешту на майно з метою забезпечення можливих цивільних позовів. Тобто, на момент накладення арешту такі цивільні позови фактично не заявлені і залишаються «гіпотетичними».

В цьому контексті також слід звернути увагу на положення частини 1 статті 171 КПК України, за якими з клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду має право звернутися прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільний позивач.

Внаслідок цього суди фактично позбавлені можливості співставити вартість майна,

про арешт якого просить слідчий, з ціною цивільного позову, а також не перевіряють її обґрунтованість зібраними доказами.

На думку авторів цього висновку, на поставлені замовником проведення експертизи запитання слід відповісти таким чином:

(5) Чи відповідає вимогам КПК України накладення арешту на майно підозрюваного з метою забезпечення можливого цивільного позову, якщо на момент накладення арешту такого позову фактично не заявлено?

Аналіз норм КПК України свідчить, що накладення арешту на майно підозрюваного з метою забезпечення можливого цивільного позову, якщо на момент накладення арешту такого позову фактично не заявлено, не відповідає вимогам КПК України і не може бути прийнятним.

(6) Чи має право сторона обвинувачення звернутися до суду з клопотанням про накладення арешту на майно з метою забезпечення цивільного позову, якщо така сторона не є цивільним позивачем у даному провадженні?

Сторона обвинувачення має право звернутися до суду з клопотанням про накладення арешту на майно з метою забезпечення цивільного позову, навіть якщо така сторона не є цивільним позивачем у даному провадженні. Отже, прокурор та слідчий мають таке право, якщо заявлений цивільний позов (частина 2 статті 170 КПК України, частина 3 статті 171 КПК України).

V. Висновки проведеного дослідження

Проведене аналітичне дослідження та здійснене доктринальне тлумачення норм чинного законодавства України, їх системний аналіз, надають достатні правові підстави для наступних висновків відповідно поставлених питань.

1. Направлення слідчим повідомлення про підозру особи у вчиненні кримінального правопорушення засобами поштового зв'язку відповідає вимогам КПК, при цьому особа набуває статусу підозрюваного з моменту фактичного

вручення їй поштового відправлення з повідомленням про підозру.

2. Процесуальний статус особи у кримінальному провадженні, якщо повідомлення про підозру було направлене їй засобами поштового зв'язку, але не було вручене адресату та повернуто відправнику у зв'язку з закінченням строку зберігання на поштовому відділенні або відмовою адресата від його отримання, не змінюється. Адже фактично повідомлення про підозру не було вручено, особа не була ознайомлена з його змістом, а також правами та обов'язками підозрюваного.

3. Враховуючи роль та значення повідомлення особі про підозру як процесуальної дії, здійснення такого повідомлення може вважатися належним лише у тому разі, якщо спосіб повідомлення дозволяє зафіксувати на матеріальних носіях інформації дотримання слідчим/прокурором змісту повідомлення (стаття 277 КПК України), встановити особу, яка отримала повідомлення, пересвідчитися у повноті роз'яснення прав та обов'язків підозрюваного. Зважаючи на це, особа не може набувати статусу підозрюваного, у разі направлення їй слідчим повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення: електронною поштою, факсимільним зв'язком, по телефону, повідомлення телеграмою.

4. Враховуючи положення ч. 2, 3 ст. 276 КПК України щодо обов'язку слідчого, прокурора невідкладно повідомити підозрюваному про його права та за необхідності детально роз'яснити їх при здійсненні повідомлення про підозру, таке повідомлення про підозру може вважатися належним лише у тому разі, якщо спосіб повідомлення дозволяє зафіксувати на матеріальних носіях інформації дотримання слідчим/прокурором вказаної вище вимоги процесуального закону. Таким чином, вручення письмового повідомлення про підозру через інших осіб (дорослі члени сім'ї особи, представники ЖЕО за місцем проживання особи, а також адміністрації

за місцем роботи особи) не може забезпечити належний порядок повідомлення про підозру.

5. Аналіз норм КПК України свідчить, що накладення арешту на майно підозрюваного з метою забезпечення можливого цивільного позову, якщо на момент накладення арешту такого позову фактично не заявлено, не відповідає вимогам КПК України і не може бути прийнятним.

6. Сторона обвинувачення має право звернутися до суду з клопотанням про накладення арешту на майно з метою забезпечення цивільного позову, навіть якщо така сторона не є цивільним позивачем у даному провадженні. Отже, прокурор та слідчий мають таке право, якщо заявлений цивільний позов (частина 2 статті 170 КПК України, частина 3 статті 171 КПК України).

М. А. Погорецький,
завідувач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки
України

О. Ю. Татаров,
доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України

О. Г. Яновська,
професор кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка
доктор юридичних наук, професор,
Голова кваліфікаційної палати
Київської міської
кваліфікаційно-дисциплінарної
комісії адвокатури